

Párek lejsků šedých na hnízdě s mláďaty. Pohlaví jsou u tohoto druhu stejná a v terénu je nelze rozlišit. Foto: Petr Mückstein

LEJSEK ŠEDÝ (*MUSCICAPA STRIATA*)

Robert Doležal

V naší přírodě se můžeme setkat se čtyřmi druhy lejsků. Tři náleží k rodu Ficedula a pouze jediný – lejsek šedý – zastupuje rod Muscicapa. Na rozdíl od svých příbuzných se jedná o velice nenápadného šedohnědého ptáčka, kterého ale snadno poznáme podle svérázného způsobu lovu. Hmyz, který tvoří podstatnou část jeho jídelníčku, vyhlíží z vyvýšeného místa. Pouští se za ním obratným třepotavým letem, uchopí ho do zobáku a klouzavě se snáší na stejné nebo na sousední místo. Vlastně i jeho latinský název „muscicapa“ upozorňuje, na rozdíl od nicneřikajícího českého lejska, na tuto jeho zvláštnost a přeložit by se dal jako „chytající mouchy“. Lejsek šedý je výjimečný také v tom, že díky své vynikající rozlišovací schopnosti dokáže rozpoznat a eliminovat vejce cizopasných kukačky ze své snůšky.

Rozšíření a početnost

Lejsek šedý má evropsko-turkeštánský typ rozšíření. Obývá severozápadní Afriku, celou Evropu mimo Baleár, Sardinie, Korsiky, Kavkazu a Krymu a na východ zasahuje až k jezeru Bajkal. S největší hustotou se vyskytuje v severní, střední a východní části kontinentu (Cepák a kol., 2008). Od 60. let minulého století se jeho početnost v severní a střední Evropě silně snížila a úbytek pokračoval až do 90. let. I přes další mírný úbytek v některých zemích se celkově v posledních dvou dekádách jeho stavy v Evropě stabilizovaly, místy mírně stoupají, ale stále ještě nedosahují historických maxim. Evropa tvoří

téměř 50 % hnízdního areálu lejska šedého s populací přesahující 14 mil. hnízdicích párů (25–49 % populace celkové) a v současné době je hodnocena jako ztenčená (BirdLife International 2004). Početnost naší populace je odhadována na základě dat získaných v letech 2001–2003 na 40–80 tis. párů a v Červené knize ohrožených druhů figuruje lejsek šedý v kategorii LC – druh málo dotčený (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Typickým prostředím výskytu lejska šedého jsou aleje starých stromů, pásy dřevin podél vodních toků, zahrady, parky, okolí lidských sídel na venkově i ve městech, par-

číky kolem panelových domů, rozvolněné listnaté lesy a ve vyšších polohách smíšené i rozvolněné smrčiny (Šťastný a kol., 2011). Hnízdí pravidelně téměř na celém území ČR, ale početnější je v nízkých a středních polohách. Lejsek šedý je přísně tažný druh se zimovišti v jižní polovině Afriky. Naši ptáci opouštějí hnízdiště v druhé polovině srpna a v září, táhnou většinou jižním směrem a na jaře se vracejí koncem dubna a v květnu (Cepák a kol., 2008).

Popis

Velikostí odpovídá lejsek šedý menšímu štíhlému vrabci. Obě pohlaví jsou stejně zbarvena. Svrchní strana těla, křídel a oca-

su je šedohnědá, na čele a temeni jsou patrné jemné podélné proužky. Spodina těla je špinavě bílá bez kresby s tmavými podélnými čárkami na hrudi a po stranách hrdla. Zobák je tmavý, široký a silný, nohy černé a krátké. Sedá vzpřímeně, kmitá ocasem, za hmyzem se pouští rychlým výpadem. Hlasové projevy lejska šedého jsou jednoduché, vábení je krátké pronikavé *ci*, zpěv je tvořen jednoduchými vysokými pískavými tóny a zní jako *sip-sip-sih-sitti-sih-sih*.

Hnízdění a péče o mláďata

Ze zimoviště se vrací samci o několik dní dříve nebo společně již v párech. Samci se poté věnují především zpěvu a následně dvoření, kdy nabízejí samicím vhodná místa ke hnízdění, třesou křídly a pohybují tělem střídavě sem a tam. Samice na to reagují třesením křídel ve vodorovné poloze a vztyčováním ocasu. Výběr hnízda může trvat i několik dní. Na jeho stavbě se podílí oba ptáci z páru, což jim trvá 3–7 dní. Hnízdo bývá vždy na pevné podložce a často mívá z jedné strany oporu. Postaveno je na stromech nebo keřích v polodutinách a ve zlomech, ve výklencích budov, v polobudkách, na různých konstrukcích, nebo i ve starých hnízdech vlaštovek. Tvoří ho kořínky a stébla trav, mech, lišejníky a výstelka je z peří, srsti či rostlinného chmýří. Samice do něho snáší na přelomu května a června nejčastěji 5 (1–6) vajec, na kterých po snešené posledního sedí 13–14 dní. Samec jí často přináší potravu. Vylíhlá mláďata samice zprvu zahřívá a později je krmí společně se samcem. Vyváděna jsou ve stáří 12–14 dní a samostatná jsou 12–32 dní po vyvedení. Lejscí šedí jsou monogamní a hnízdí jednotlivě jednou do roka. Při zničení snůšky dochází k hnízdění náhradnímu. Pohlavní dospělosti dosahují v 2. kalendářním roce života (Šťastný a kol., 2011).

Lejsek šedý patří skutečně k velice nenápadným pěvcům, které prozradí až jejich zpěv nebo způsob lovu. Foto: Petr Mückstein

Potrava

Lejsek šedý je stejně jako jeho příbuzní druhem polyfágním s převažující živočišnou složkou v potravě. Rostlinná potrava v podobě různých dužnatých plodů tvoří doplněk jídelníčku dospělých i mladých ptáků, ale v potravě dospělých většinou převažuje blanokřídlý hmyz. U mláďat dominují dvoukřídli, motýli, brouci, pavouci, mšice a blanokřídlí. V případě motýlů jsou to většinou dospělci a výrazný podíl může při přemnožení tvořit např. bekyně mniška nebo obaleč dubový (Šťastný a kol., 2011). Způsob lovu byl zmíněn dříve.

Význam a ochrana

Početní stavy lejska šedého sice v posledních desetiletích mírně narůstají, přesto na něj pamatuje Zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., kterým je zajištěna jeho ochrana stejně jako každého volně žijícího živočicha v naší přírodě. Ochota tohoto druhu akceptovat uměle vyvěšované budky, ale i jeho výskyt v těsném okolí nebo přímo v areálu lidských sídlišť, nám dává možnost přispět k jeho ochraně přímo vyvěšováním tzv. polobudek. Jde o budky, jejichž vletový otvor zaujímá nejméně čtvrtinu přední stěny budky, tedy o stejný typ, jako pro konipasa bílého a horského nebo rehka domácího. Polobudky mají minimální vnitřní rozměr dna 12x12 (14) cm a vnitřní

Vejce bývají špinavě bílá, šedomodrá, šedozelená, modrozelená nebo žlutě hnědá s nepravidelnými skvrnkami seskupenými u tupého pólu. Foto: Miroslav Král

Rozdílná varianta žlutavě šedého zbarvení vajec s rezavohnědými skvrnkami. Foto: Petr Mückstein

Ke stavbě hnízda využívá s oblibou lejsek šedý polodutiny nebo výklenky budov. Foto: Zdeněk Abrahánek

výšku stěny 12–13 cm. Konstruovány mohou být i jako ležaté s vnitřními rozměry dna 12x22 cm a výškou 12 cm. Nejvhodnějším a zároveň nejdostupnějším materiálem k výrobě budek jsou dřevěná prkna o tloušťce asi 2 cm, ale na trhu se dají koupit budky i z jiných materiálů, jako je např. pilinobeton. Budky vyvěšujeme ve vhodném biotopu a s ohledem na jeho úživnost volíme jejich hustotu. Vybíráme pro ně místa mimo frekventované cesty.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor:

Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

E-mail: dodin@post.cz

Zavděk vezmou při stavbě hnízda lejscí šedí třeba i krmítkem. Foto: Josef Chytil